

GYVIEJI ARCHYVAI

Iš sovietų saugumo veiklos mūsų rajone

Užvesta byla Išdavikui – Motiejui Mackevičiui iš Paąžuolės, g. 1905 m. Jis prie vokiečių buvęs Paąžuolės ir Būdų seniūnas bei baltųjų sukilėlių būrio narys, turėjo šautuvą, dalyvavo likviduojant tarybinius partizanus. Mackevičius 1943 m. prie savo namų nušovė tų partizanų politruką ir sužeidė žvalgybos viršininką. Tai 1951 m. gegužės 19 d. paliudijo Mikas Svetlavičius. Ruošiasi Mackevičių areštuoti. Žodis žodin tokią pačią informaciją tą pačią dieną M. Svetlavičius pateikė apie sekamą asmenį pravarde Išgama (Izverg) – Adomą Kašėtą iš Kaniavėlės.

Agentūrinės paieškos byla užvesta Juozui Vėlyviui iš Ežeriekų, g. 1921 m. Jis 1941-1944 m. tarnavęs vokiečių SS batalione, konclageriuose šaudęs tarybinius pikiečius, o vokiečiams bėgant pasislėpė.

Imta agentūriškai sekti Nionilą Tichonovą, g. 1924 m. Oriolo srityje ir dirbusią Varėnoje. Vokiečių laikais ji dirbo jiems vertėja, sangulavė su vokiečių karininkais. 1951 07 01 – 08 31 informatorė užverbuota Varėnos veterinarijos ligoninės buhalterė Sokolova. Ji sakė apie savo artimus ryšius su N. Tichonova, dirbančia Centrinės statistikos valdybos prie Varėnos r. Vykd. k-to inspektore, ir tokią pačią statistikos inspektore Zinaidą Naumcevą, g. 1923 m. Smolensko srityje. Abi moterys dirbusios vokiečių vertėjomis; ruošiasi užvesti joms formuliarias bylas.

Taip pat sekta Berta Urbanovič, vokiečių, g. 1905 m., gyv. Pakuliškių kaime. Ji, buvusi vokiečių vertėja, vėliau pakeitusi pavardę ir vaizdavusi lietuvių.

Sektas buožė Adomas Kašėta iš Kaniavėlės, g. 1900 m. Prie vokiečių priklausęs baltųjų sukilėlių būriui, turėjęs šautuvą, gaudęs taryb. partizanus, vieną nušovęs. Apie Kašėtą kažkoks šaltinis pranešė 1951 m. rugpjūčio 28 d. Nuo ištremimo 1951 m. spalio 2 d. A. Kašėta pasislėpė. Agento Paišuko duomenimis jis slėpėsi pas Miką Mikalakevičių Milvydos kaime ir dažnai lankėsi Dainavoje pas Vincą Kavaliauską bei Jurgį Tamulį, pas Bolesių Staselį Panočiuose ir Bernardą Miškinį Mikalčiūnuose. Pas B. Staselį saugoti A. Kašėtos daiktai (B. Staselis – rajono laikraščio ilgamečio darbuotojo Domo Staselio tėvas). Pasak Varėnos r. MGB vyr. operigaliotinio vyr. leitenanto Solomiako 1952 m. liepos 10 d. plano, Kašėtai sekta pas savo gimines į Milvydą ir Panočius pasiūstas agentas Paišukas. Be to, Kašėtą norėta susekti su agento Petro, Kašėtos kaimyno, pagalba. B. Staselio kaimynystėje gyveno

agentas Kuraitis, kuris pralėjo tuoj pat pranešti apie Kašėtos apsilankymą pas Staselį (LYA f. K-19, ap. 1, b. 327).

Šaltinis Kuraitis 1951 m. birželio 22 d. pranešė saugumui, kad Aleksandras Molis iš Slučajaus jam sakęs, jog 1939 m. buvo pašauktas į Lenkijos kariuomenę, pateko į vokiečių nelaisvę, paskui išvyko į Angliją. Ten nieko nedirbo, bet gyveno gerai, o dabar koks gyvenimas, kai į kolūkį varo? Šaltinis išaiškino, kad Molis turi ryšį su ginkluotais partizanais, su Balandžio broliu. Rengtasi užvesti Moliui formuliarinę bylą. Tą pačią dieną Kuraitis pranešė, kad Vincas Staneliūnas iš Bagočių jam pasakojęs, jog užėjus vokiečiams savo noru išvažiavo į Vokietiją, tik nesaikė, ką ten veikė. V. Staneliūnas labai uždaras, politinėmis temomis nekalbėjo. Jo pusbrolis Daminas Miškinis partizanavo.

Karo metais į Vokietiją su broliu Jonu buvo išvežtas Stiprus Valuckas. Jonas atsidūrė Anglijoje. Kuraitis 1951 m. birželio 22 d. sakė, kad iš pokalbio su Valucku išgirdo, jog brolis ilgai nerašo, o jis nusiteikęs antitarybiškai. Brolis anksčiau rašydavęs Valucko žmonai, bet kai šis parašęs, kad žmona ištekiėjo už kito vyro, tai ir jai daugiau nerašo. Apie S. Valucką Kuraitis vėl pranešė rugpjūčio 20 d. Kai jie su Valucku plovė sieną pas partizano Ryto motiną Mikalčiūnuose, buvo atėjęs Rytas. Rugpjūčio 24 d. Kuraitis pranešė, kad Valuckas laukia ateinant amerikonių, norėtų kovoti prieš komunistus. S. Valuckas palaiko ryšius su partizanu Geniu.

1951 m. gegužės mėn. užvesta byla Vaalui Karpiui iš Mergežerio. Pasak MGB, jis buvęs vachmistru vokiečių policijoje, gaudęs taryb. partizanus ir šaudęs žydus.

MGB Varėnos r. skyriaus viršininko pavaduotojas kapitonas Surinas 1951 m. liepos 3 d. surašė, ką birželio 22 d. jam pranešė šaltinis Sūnus. Birželio 21 d. Sūnus sienavo, kai atėjo partizanai Genys ir Karys. Genys davė jam užduotį iki liepos 1 d. surinkti žinias apie Mergežerio, Girežerio ir Moliadugnio gyvenimo: kas areštuoti, ištremti; žmonės turėjo būti su tiksliais vardais ir pavardėmis.

Pagal formuliarinę Antitarybininko (Antisovetčik) bylą kaip dalyvavęs burž. Lenkijos žvalgyboje sektas Varėnos gyventojas Timošas (gal Tomašas?) Marcevičius. Šaltinis Fraufas 1951 m. rugpjūčio 30 d. pranešė, kad Marcevičius skleidžia antitarybinės paskalas, kalba apie karo

Varėnos viešiosios bibliotekos renginyje, šio straipsnio autorius – pirmoje eilėje penktas iš dešinės

neišvengiamumą, kad dabartinė santvarka ilgai nesitęs... Kaip Lenkijos žvalgybos dalyvis sektas ir Tinginys (Lentij) – Antanas Ikasala, g. 1898 m. Kuraitis 1951 m. rugpjūčio 28 d. apie jį sakė, kad šis labai atsargus. Rugsėjo mėnesį numatyta sekimui užverbuoti ką nors iš Ikasalos artimųjų.

Tirtas Blondinas – niekur nedirbęs Vincas Savickas, g. 1918 m. Jo broliai Juozas, Martynas ir Vaclas prie vokiečių tarnavo policijoje, gaudė taryb. partizanus, išbėgo iš Lietuvos ir gyveno Amerikoje. Ketvirtas brolis Petras gyveno Noškūnuose. Šaltinis Golubcov 1951 m. rugpjūčio 25 d. pranešė, kad Blondinas palaiko ryšius su partizanais ir labai dažnai važinėja pas brolių į Noškūnus. Nepatiktomis žiniomis jis pats rengėsi išeiti pas partizanus. Pasak MGB, Savickas kadaise buvęs Lietuvos šaulys, prie vokiečių tarnavo „Sargyboje“, areštavo ir šaudė žydus, o paskui tęsė antitarybinio turinio susirašinėjimą.

Rengtasi užvesti formuliarinę bylą Boliui Stankui iš Kamorūnų. Burž. Lenkijos valdymo metais jis užsiiminėjo kontrabanda, pereinavęs Lietuvos-Lenkijos sieną rinkdavęs žinias lenkų žvalgybai, kitaip tariant, šnipinėjo lenkams. B. Stankus – buvęs buožė, turėjo 80 ha žemės, laikė daug gyvulių, naudojo samdinių darbą, savo ūkyje ilgai slėpė partizaną Kielą, agitavo prieš kolūkius.

Juozas Arnauskas iš Kamorūnų – Bėglis (Begun) agitavo prieš kolūkius, skleidė gandus apie neišvengiamą karą tarp JAV ir TSRS. Šaltinis Pirmūnas 1951 m. rugsėjo 18 d. pranešė, kad su juo kalbėjęs Bėglis sakė, jog greitai

ateis amerikoniai. Numatyta lapkričio mėnesį užverbuoti vieną iš Arnausko artimųjų. Ruošta medžiaga antitarybininko areštui. Pasak Vasiljevo 1952 m. sausio 3 d. pažymos, Pirmūnas pranešęs, kad su juo kalbėjęs Arnauskas sakęs, jog į kolūkį nestos, komunistinės agitacijos jis nenori klausytis, greitai bus karas ir rusų mūsų krašte neliks... Arnauską dar sekė šaltinis Miškys, žinios dokumentuotos.

Kaip išdavikas ir okupantų vokiečių rėmėjas sektas Žilius (Sedoj) – Kamorūnų gyventojas Adomas Budėnas. Šaltinis Pirmūnas 1951 m. spalio 26 d. pranešė, kad anas jam sakęs, jog į kolūkį nereikia stoti, nes greitai bus karas. Tardomas liudytojas Juozas Miklušis spalio 30 d. sakė, kad Budėnas tęsia priešsi išeiti pas partizanus. Pasak MGB, Savickas kadaise buvęs Lietuvos šaulys, prie vokiečių tarnavo „Sargyboje“, areštavo ir šaudė žydus, o paskui tęsė antitarybinio turinio susirašinėjimą.

Juozas Miklušis iš Kamorūnų, g. 1894 m., irgi saugumo sektas. Formuliarinė jo byla užvesta 1950 m. spalio mėn. Atseit buržuazinės Lenkijos laikais jis buvo saugumo agentas, 1946-1947 m. rezervinės partizanų grupės vadovas, palaikė ryšius su Merkiu ir Rugiu, turėjo Ažuolo slapyvardį. Pasislėpė nuo arešto 1947 m. ir ilgiau kaip dvejus

metus gyveno nelegaliai, savo aplinkoje skleidė antitarybinę agitaciją, ypač prieš kolūkius. Šaltinis Pirmūnas 1950 m. rugpjūčio 22 d. pranešė, kad Miklušis ragino žmones vėčiau eiti į bažnyčią, o ne į komunistų rengiamus susirinkimus. Tas pats šaltinis rugsėjo 13 d. pranešė, kad Miklušis rugsėjo 10 d. ragino kaimiečius nestoti į kolūkį, nemokėti valstybei mokesčių ir melsti Dievo, kad nebūtų komunizmo. Panašiai apie J. Miklušį sakė ir šaltinis Ažuolas.

Išaiškintas Oriolo srities MGB ieškotas valstybinis nusikaltėlis Mitrofanus Leonovas, gyvenęs Varėnoje. Per karą vokiečių okupuotoje teritorijoje jis dirbo policininku. Areštą 1951 m. spalio 4 d. sankcionavo Oriolo srities MGB karinis prokuroras. Pasak Varėnos r. MGB viršininko Vasiljevo 1951 11 02 pažymos, Leonovas bus suimtas ir išsiųstas į Oriolą tolesniam tardymui.

Formuliarinė byla užvesta Varėnos I gyventojui Juozui Skliutui, g. 1914 m. Smetonos laikais jis buvo tautininkas, kol buvo buržuazininkas, turėjo šautuvą. Kartu dirbo eiguliu, turėjo užduotį išaiškinti raudonųjų partizanų bazavimosi vietas ir apie tai pranešti policijai. Po karo tarp jam artimų žmonių tęsė antitarybinę agitaciją.

Sekta Varėnos gyventojas Marija Bobnytė – Bendrakaleivė (Sputnica), g. 1912 m. Form. byla jai užvesta 1950 m. vasario 15 d. Dar 1947 m. Bobnytė su Arnausku ir Černiumi lankėsi JAV pasiuntinybėje Maskvoje. Informatorių Sakalausko ir Liepos pranešimais Bobnytės sesuo Polina iki 1950 m. buvo Merkio gaujoje, o ją likvidavus per-

ėjo į kitą, tačiau 1950 m. pabaigoje išėjo iš miško ir apsigyveno Varėnoje. Be Sakalausko ir Liepos Bobnytė dar sekė Lapas. Iš jų trijų 1951 m. gauti 8 pranešimai apie Bobnytės norą išvažiuoti į JAV.

Rajono MGB operigaliotinis Staneika 1950 m. lapkričio 9 d. surašė pažymą apie užvestą formuliarinę bylą Aleksui Jatkevičiui iš Bagočių, Kaniavos apylinkės tarybos pirmininkui, g. 1894 m. (kitur rašoma, kad byla dėl antitarybinės agitacijos jam užvesta 1951 m. kovo 3 d.). Pasak agentų, Smetonos valdžios metais Lietuvoje Jatkevičius tarnavo policininku, prie vokiečių buvo seniūnas, padėjo okupantams iš Bagočių, Slučajaus ir Panočių kaimų ūkininkų atiminėti gyvulius ir javus vokiečių kariuomenei. Dabar agitavo prieš kolūkius ir platino antitarybinius lapelius. Apie tai pranešė šaltinis Pagirys. Šaltinis Kirvis pranešė, kad jam Jatkevičius davęs antitarybinių atsisaukimų. Šaltinis Kranas 1950 m. rugsėjo 26 d. pranešė, kad pas jį užėjęs Jatkevičius paklausė, kodėl įstojęs į kolūkį, ir perspėjo, jog tai geruoju nesibaigs. Šių šaltinių pranešimus patvirtino ir šaltinis Kuraitis (LYA f. K-19, ap. 1, b. 329). Tačiau nuo 1951 m. liepos A. Jatkevičius kažkodėl nesektas.

Jonui Svetlavičiui iš Kaniavos, g. 1918 m., byla užvesta 1950 m. gegužės mėn. Prie vokiečių jis dirbo Kaniavos girininkijos vyresniuoju girininku, gavo šautuvą ir kartu su policija dalyvaudavo taryb. partizanų gaudynėse. Šaltinis Čiočys pranešė, kad Svetlavičius gyvena Panevėžyje; ten persiūsta ir jo byla.

Tęsinys 9 psl.

GYVIEJI ARCHYVAI

Pradžia 8 psl.

1950 m. gruodžio 8 d. užvesta Povilo Talandžio byla. Jis 1941-1944 m. buvęs politinės policijos viršininku Varėnoje I, areštavo žmones, o paskui išbėgo su vokiečiais. Apie tai 1948 m. liepos 14 d. paliudijo Viktorija Tamulevičienė. Bolius Švedas 1950 m. spalio 23 d. paliudijo, kad Talandžiui vadovaujant policijai už ryšius su raudonaisiais partizanais buvo areštuoti Bronius Kasinskas, Juozas Keršys, Levas Burinskas, Petras Keršys ir kt. J. Keršys ir L. Burinskas sušaudyti, o B. Kasinskas ir P. Keršys išvežti į Vokietiją. Sušaudytas Jonas Fultinavičius. Panašiai liudijo Petras Fultinavičius. (Tos pačios bylos kitoje vietoje rašoma, kad P. Talandis tarnavo policijoje Alytuje.)

Užvesta byla Juozui Korkečiui, Jokūbo iš Užumelnyčio kaimo, g. 1914 m. J. Korkečius tarnavo vokiečių policijoje Varėnoje I, areštavo taryb. piliečius, dalyvavo taryb. partizanų gaudynėse, pvz., kai 1943 m. gruodžio mėn. Smalninkuose žuvo vienas taryb. partizanas. Šaltinis Jadvyga pranešė, kad J. Korkečius 1944 m. išbėgo su vokiečiais. Kartu išvyko ir jo sesuo Ona Korkečytė. Ji 1951 m. spalio pabaigoje buvo atvažiavusi į Užumelnyčį pas brolius Vincą ir Vaitiekų bei seserį Antosę. Šaltinis Vania 1951 m. spalio 29 d. pranešė, kad Užumelnyčio gyventojas Puodienė sakiusi, jog J. Korkečius atsiuntė giminėms laišką iš Amerikos. Saugumas aiškino, kur gyvena Juozas ir Ona Korkečiai. MGB taip pat ėmė stebėti Vaitiekaus Korkečio žmoną Jadę Korkečienę, jos motiną Karpavičienę, seserį Genę Lapiniauskienę bei brolius Stasį ir Juozą Karpavičius.

Panaši byla užvesta Vaclui Savickui iš to paties kaimo. Jis irgi tarnavo vokiečių policijoje Varėnoje I ir Merkinėje, areštavo taryb. piliečius, šaudė žydus, gaudė taryb. partizanus. Šaltinis Čiočys pranešė, kad kalbant su Vaclo broliu Vincu Savicku paaiškėjo, jog Vaclas nespėjo pasitraukti su vokiečiais ir dabar partizanauja. Varėnos I gyventojas Ona Savickienė Čiočiui sakiusi, kad Vaclas Savickas užmuštas per saugumiečių operaciją. Per Vaclo Savicko tolimesnes gimines išaiškinta, jog artėjant taryb. armijai jis vedė Veroniką Savickaitę, Jono iš Merkinės, kuri dabar ten ir gyvena. Išaiškintas dar vienas Vaclo brolis Petras Savickas, gyvenęs Noškūnų kaime.

Agentūrinės paieškos byla užvesta trečiam Užumelnyčio vyrui – Juozui Palevičiui. Jis irgi tarnavęs Varėnos I policijoje, saugojęs kalėjimą ir t. t., o artėjant taryb. armijai pa-

sislėpė. Šaltinis Adata 1951 m. spalio 31 d. pranešė, kad spalio 12 d. sutiko Užumelnyčio gyventoją Antaną Palevičių ir iš jo sužinojo, jog brolis Juozas kartu su žmona ir vaikiu pasitraukė su vokiečiais, buvo Anglijoje, norėjo išvykti į Ameriką, kur gyvena žmonos brolis. Antanas Palevičius sakė, kad Anglijoje gyvena ir Juozas Korkečius, apie ką jam parašė brolis Juozas. Dėl Juozo Palevičiaus nuo 1952 m. kovo pradžios imta agentūriškai stebėti brolių Antaną, žmonos motiną Vincę Makseliene Naujaulycyje ir giminaite Petrę Vaitkevičiūtę Užumelnyčyje.

1951 m. nustota sekti Juozą Švedą iš Panedzingio, g. 1926 m., pieno priėmimo punkto vedėją. Pasak agento Lakūno, Švedas buvo partizanų būrio vado Žvalgo aktyvus ryšininkas, teikęs ir materialinę paramą. Jis susirašinėja su taryb. armijoje tarnaujančiu broliu, abiejų laišku yra antitarybinio turinio. J. Švedas apklaustas 1951 m. liepos 10 d.; jis prisipažino apie ryšius su partizanais ir davė išsamių parodymų. Kodėl jis neareštuotas, nežinoma.

Už antitarybinę agitaciją form. byla 1951 m. spalio 30 d. užvesta Onai Kašėtienei, g. 1905 m., iš Ežerių. Iš agento Sarafinavičiaus (1947 02 27), Popierio (1951 03 10), Beržo (1951 03 30) ir Kalno (1951 04 03) pranešimų bei dokumentų nustatyta, kad Kašėtienės vyras Šmigelskas 1946 m. nukautas kaip partizanas, o ji pati anksčiau buvo partizanų vado Rugio ryšininkė. Dabar agituoja prieš kolūkius ir šmeižia tarybų valstybės vadovus. Susirašinėja su ištremtais į Sibirą giminėmis. Tačiau jos tyrimas neįveda į priekį.

Kolūkiečio Zigmo Varaškevičiaus namas Burokaraiestyje, pasak MGB, buvo Dainavos partizanų apygardos susitikimų vieta. Varaškevičiaus dukterė Marytė – partizanų ryšininkė, susirašinėjo su ištremtais giminėmis. Laiškų turinys buvęs antitarybiškas. Varaškevičius ir Marytė 1949 m. liepą buvo sulaikyti ir tardomi Varėnos apskr. MGB. Negavus prisipažinimų, tėvas paleistas. Demaskuota kaip partizanų ryšininkė, Marytė iš dalies prisipažino, buvo užverbuota ir paleista, tačiau MGB organų ji vengė ir perėjo į nelegalų gyvenimą. Nepavyko per tėvą atkurti ryšių su ja ir tik 1951 m. gale nustatyta, kad ji gyvena Alytaus rajone. Paleisto Varaškevičiaus antitarybinės veiklos nepastebėta. Sugauto partizano Dzūko ir jo brolio – dvideidžio agento žinios bei parodymai apie Varaškevičiaus ryšius su Dainavos partizanų apygardos vadovais nepsitvirtino.

1951 metais buvo užvesta dar 11 formuliarinių bylų buvusiems vokiečių laikų policininkams ir okupantų rėmėjams. Tačiau kai kurie objektai – Ušorius (Usač), Plikis (Lysyj), Karjeristas ir Eigulys (Lesnik) – saugumo veiklai neturėjo praktinės reikšmės ir jų bylos atiduotos į archyvą. Kaip blogas Varėnos MGB darbo pavyzdys buvo tai, kad 1951 m. užverbuoti tik du informatoriai, o susitikimai su agentūra vyko nereguliariai. Susitikimams su agentūra nebuvo konspiracinių butų, tad agentai priiminti tam tikrose sutartose vietose.

MGB Vilniaus srities valdybos virš. pavaduotojas papulkininkis Figurinas 1952 m. rugpjūčio 6 d. nurodė Varėnos skyriaus viršininkui Vasilejevui stebėti su agentūra Varėnos gyventoją Roką Kašėtą. Jis 1948 m. iš Merkio gavo naganą ir dvi granatas įvykdyti teroristiniam aktui prieš srities MGB papulkininkį Vukolovą ir Varėnos vyr. operigaliojinį kapitoną Zazvonovą, bet dėl nežinomų priežasčių teraktas nebuvo atliktas ir ginklai gražinti Merkiui. Tą pačią dieną Vasilejevui nurodyta patikrinti ir faktus apie liaudies gynėjo Broniaus Navaičio ryšius su Merkio būriu bei Juočių kaimo gyventoją Stasį Starčinską, namuose turėjusį rusišką šautuvą ir reiškusį teroristines užmačias prieš partinį ir tarybinį aktyvą.

Vasiljevas 1952 m. spalio 3 d. parašė srities MGB papulkininkui Kerinui, kad agento G. patikimomis žiniomis nustatyta, jog Varėnos r. liaudies gynėjas Bronius Navaitis 1947 m. rudenį per savo brolių banditų Beržą užmezgė ryšius su Merkio gauja. Jis turėjo vokišką šautuvą, kurį 1949 m., stodamas į sribus, atidavė buv. Varėnos MGB karininkui Zazvonovui. B. Navaitis 1948 m. iš Merkio gavo du padėkos raštus, kuriuos paslėpė buvusiam savo ūkyje Palkabalio kaime. Partizanų ryšininkas Navaitis vadinosi Uosupio slapyvardžiu. Agento Atomo žiniomis savo bute jis turėjo granatą RG-42. Granata iš B. Navaičio paimta, o jis 1952 m. rugsėjo 25 d. iš sribų atleistas (LYA f. K-19, ap. 1, b. 228).

Saugumo sektas nacionalistinio pogrindžio dalyvis Stasys Valiukevičius iš Drucminų, g. 1932 m. Dėl jo 1952 m. gegužės 13 d. raštą MGB Vilniaus sr. viršininkui atsiuntė Juodosios jūros laivyno kontržvalgybos 2 skyrius. Iki tarnybos kariniame jūrų laivynė S. Valiukevičius dirbęs eiguiliu Rudnios girininkijoje ir palaikęs ryšius su partizanų Ryto, Balandžio ir Genio būriais. Drucminuose 1950 m. gruodžio 24 d. buvo areš-

tuotas Valiukevičiaus pažįstamas Genio grupės dalyvis Motiejus Sakavičius-Savanoris.

Bent iki 1953 m. rajono gyventojams užvestas bylas tenka šimtais skaičiuoti. Pvz., 1950 m. spalio 31 d. sąrašė yra 54 bylos. Varėnos r. MGB operigaliojinis jaun. leitenantas Januškauskas 1951 m. rugpjūčio 4 d. sąrašė išvardijęs 23 asmenis, kuriems užvestos formuliarinės bylos, nors buvo jau ir anksčiau tais metais užvestų.

Vasiljevas 1952 08 06 išsiuntė į Vilnių formuliarines bylas: Petrės Furmanauskienės, Jono; Alfonso Sadausko, Serafino; Onos Tamulevičienės, Petro; Marcelės Kniaziauskienės, Vinco; Onos Juknevičienės, Vaco; Stasės Juknevičiūtės, Jono. Sekamiems asmenims persikėlusius į kitą rajoną ar miestą, jų bylos būdavo persiunčiamos pagal naują gyvenamąją vietą. Pvz., 1952 m. rugpjūčio mėn. persiustos į Šeduvos rajoną persikėlusių žmonių bylos. Ten išvyko sektį asmenys: J. Pigaga, M. Pikula, V. Česnulevičiūtė, J. Nykštas, A. Karpis, J. Basalykas, Bronė Jaskaitė, Zigmo, Zigmąs Važgys, Petro. Rudenį į Naumiesčio rajoną persiustos Kazio Vaitkaus, Vinco ir Ievos Petraitienės, Ksavero bylos. Savo bylas 1952 m. „turėjo“ Veronika Gecevičiūtė, Vaco, Stasys Jovaišis, Jurgio ir Leonora Sviklienė, Vinco bei dešimtys kitų rajono gyventojų.

Žemdirbių kolektyvizacijos pradžia

Nors pirmasis kolektyvinis ūkis mūsų rajono teritorijoje susikūrė Merkinėje, tačiau kalbamu laikotarpiu Merkinė priklausė Druskininkų rajonui. Anuometiniame Varėnos rajone pirmasis buvo „Tarybinės Dzūkijos“ kolūkis Varėnoje I (ilgainiui jo centras persikėlė į Druckūnus ir ūkis vadinosi Petro Cvirkos kolūkiu). MGB bylose labai dažnai nerašyta, kokiuose kaimuose buvę jose minimi kolūkiai.

Anot Varėnos r. MGB skyriaus viršininko Vasiljevo 1951 m. lapkričio 2 d. pažymos, formuliarinė byla užvesta „Perlo“ kolūkiui (Perloja) pirmininkui Vladui Baublui, g. 1909 m. Jis 1947 m. buvo teistas už antitarybinę agitaciją ir ryšius su partizanais; bausmę atlikęs 1951 m. Šaltinis Gylis pranešė, kad Baublų 1951 m. birželio 9 d. buvo susitikęs su partizanais Perkūnu, Balandžiu ir Banginiu. Gylis iš Prano Baublų girdėjęs, kad visi „Perlo“ kolūkiečiai laukia partizanų nurodymo nedirbti kolūkyje (LYA f. K-19, ap. 1, b. 334).

Kaniavoje sukurto kolūki „Aušra“ pirmininkas Antanas

Svirskas vedė ardomąjį darbą, pasisakė prieš arklį visuomeninimą, sėklų fondo supylimą; atseit greitai bus karas... Panočiuose prieškolūkinę agitaciją varė Jonas Vaitonis ir Stasys Žukauskas: Lietuvą greitai išvaduos amerikoniai...

Kolūkių vadovaujantys kadrai užteršti. „Tarybinės Dzūkijos“ pirmininkas Salva Vėlyvis vokiečių laikais tarnavo vachmistru (kalinių prižiūrėtoju) Lukiškių kalėjime Vilniuje. Pasak Varėnos saugumiečių 1950 m. liepos 31 d. rašto į Vilnių, darbą jis atliko nesažiningai. Kolūketis Jonas Puodys, kilęs iš vargingųjų valstiečių, 1950 m. turėjo tik 10 darbadienių. Šaltinis Vania pranešė, kad kolūkiečių Broniaus Gražulio ir Jono Palevičiaus akivaizdoje Puodys pareiškęs, jog „visus kolūkiečius reikėtų išpjauti, kad jie negriautų lietuvių tautos senojo gyvenimo.“ Vania 1950 m. rugsėjo 12 d. pranešė, kad J. Puodys ne kartą sakęs, jog verčiau sėdėti kalėjime, negu dirbti kolūkyje, kolūkis mums nereikalingas. Pasak Vanios, Petrė Poškienė, iki kolūkio turėjusi 7 ha žemės, vedė prieškolūkinę agitaciją. „Kolūkyje mes prapulsimė ir mirsime iš bado.“ MGB skyrius pažymėjęs, kad kolūkyje nevedamas politinio auklėjimo darbas.

„Gegužės 1-osios“ kolūkis Perlojoje susikūrė 1949 m. rugsėjo mėn. iš 9 ūkių. Tačiau 1950 m. vasarą jame dirbo tik pirmininkas Pranas Skliutas ir melžeja Ona Iksalienė, o kiti dirbo savo ūkiuose. Sąskaitininkės Birutės Lukšytės tėvas 1947 m. areštuotas kaip Merkio būrio bunkerio laikytojas. Vežamas į Vilnių bandė bėgti, bet buvo nušautas. B. Lukšytė yra partizano Ūla giminaite. To paties kolūkio valdybos narys brigadininkas Aleksandras Jonytis – buožė, laikęs samdinius, aktyvus partizanų rėmėjas, giminiuojasi su partizanais Ūla ir Sekliu, o dar du jo giminaičiai nukauti.

Šaltinis Erelis 1950 m. balandžio 5 d. pranešė, kad Perlojoje Juozas Ankštutis, Jonas Navickas, Julius Bušniauskas, Banadas Baublų ir Jonas Lukšys nusiteikę prieš stojimą į kolūkį. „Verčiau tegu išveža į Sibirą arba jie persikels į miestą, bet į kolūkį nestos.“ Zita Mizgaitienė 1950 m. balandžio 22 d. paliudijo, kad Lukšys sakęs, jog Pranui Skliutui, kuris miestelyje sukūrė kolūkį, „reikėtų sakėmis šoną perverti.“ Vladas Mizgaitis tą pačią dieną: Lukšys sakęs, kad į kolūkį nestos, „nes numirsime, kaip miršta kolūkiečiai Rusijoje.“ Leonarda Pigagaitė 1950 m. birželio 14 d. paliudijusi, kad Lukšys sakęs, jog „Skliutą reikėtų užmušti.“ Kad J. Lukšys sakęs, jog nestos į kolūkį, 1950 m. birželio 15 d. paliu-

dijo Lena Balčiūnaitė. Anot Varėnos MGB operigaliojinio Moliūno 1951 m. sausio 12 d. pažymos, Erelis 1950 m. gegužės 12 d. pranešęs, kad Jono Lukšio motinos broliai Petras Valickas ir Teofilus Valickas buvę partizanų gaukyje, o žmonos pusbroliai Adolfas Kalanta, Vincas Kalanta ir Jonas Kalanta buvo Merkio būryje ir 1949 m. nukauti. Miliūnas 1951 01 11 parengė planą, kaip sekti Joną Lukšį. Reikėtų apklausti Banadą Baublį ir išspręsti klausimą dėl J. Lukšio arešto. J. Lukšiu, g. 1917 m., už prieškolūkinę veiklą 1951 m. sausio 12 d. užvesta formuliarinė byla.

„Naujo gyvenimo“ kolūkiu pirmininkas, VKP(b) narys Pranas Tamulevičius daugiau laiko praleidžia su šeima Varėnoje I, o ne kolūkyje. Pirmininko pavaduotojas Antanas Česnulevičius – buvęs buožė, banditų rėmėjas. Jis ragina kolūkiečius dalintis javus ne pagal darbadienius, o kas daugiau pasėjo vasarą. Brigadininkas Viktoras Jakubynas prie vokiečių tarnavo policijoje, kovojo su taryb. partizanais.

Areštuotas „Šviesos“ kolūkiu brigadininkas Stasys Česnulis vokiečių laikais tarnavo „Sargybos“ būryje, turėjo šautuvą. Kolūkio sandėlininkas Stasys Taraila taip pat tarnavo „Sargyboje“, 1948-1949 m. buvo Rugio partizanų būrio ryšininkas.

„Auksinės varpos“ kolūkiu pirmininkas, kandidatas į VKP(b) narius (pavardė neparašyta) kolūkiu nesirūpina, nuolat girtauja. Pvz., atskaitiniam susirinkimui 1952 m. sausio mėn. išgėrimui išvarė samogono iš 2 pūdų rugių, o užkandai papjovė 12 vištų. MGB kapitono Surino 1951 m. liepos 3 d. pažymoje rašoma, kad pirmininko pavaduotojas Vincas Celencevičius kolūkyje atlieka ardomąjį darbą, veikia antitarybiškai, jis yra prieš arklį ir inventoriaus suvisuomeninimą. Jis – dviejų banditų tėvas, kuriuos MGB kariuomenė 1949 m. nukovė, banditų bunkerį laikytojas ir ryšininkas.

„Žalgirio“ kolūketis Vaclas Vaičiulis kolūkiu susirinkime ragino nevisuomeninti galvijų. Faktai apie V. Celencevičiaus ir V. Vaičiulio prieškolūkinę agitaciją pateikti Vilniaus srities MGB valdybos tardymo skyriui – norėta gauti sankciją vyrams areštuoti.

Kolūkiu „Pirmyn“ pirmininkas Alfonsas Česnulis sėjos metu sėklą skirstė ne brigadoms, o atskiriems kolūkiečiams. Todėl jie kiekvienas sėjo tik savo žemės sklype.

Tęsinys. Pradžia 2018 m. Nr. 94; 2019 m. Nr. 11, 12, 13, 14

Vytautas Valentinas
ČESNULIS